

Sissel Sjøfjell Kyllingmark er barnevernspedagog med videreutdanning i psykisk helsearbeid, vold i nære relasjoner og aggresjonsproblematikk. Hun har jobbet i barnevernet og vært koordinator i psykisk helse for barn og unge. Nå er hun fagkonsulent ved Bufetat, Fosterhjemtjenesten Bodø

Ole Greger Lillevik er sykepleier og førstelektor ved Høgskolen i Narvik. Han arbeider også som spesialrådgiver ved Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, RVTS Nord.

Når barn er vitne til vold

Barn som opplever vold mellom foreldrene blir preget for livet.
Men barnas opplevelser kommer ikke alltid fram.

ILLUSTRASJON: MONICA HILSEN

Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunnsproblem, både ut fra et kriminalitets-, helse-, likestillings- og ikke minst ut fra et oppvekstperspektiv.

Begrepet «vold i nære relasjoner» er forholdsvis nytt. Krenkelsen kommer fra en person som egentlig skulle vist kjærlighet og omsorg. Den innebærer derfor et alvorlig tillitsbrudd og røkter ved den grunnleggende tryggheten i hjemmesituasjonen.

Tidligere ble ord som husbråk, mishandling, vold i familien og overgrep ofte brukt for å beskrive denne volden. Vold i nære relasjoner kan forstås som all bruk av fysisk og psykisk vold, eller trusler om vold, overfor nåværende og tidligere familiemedlemmer.

Både menn og kvinner utøver og utsettes for vold, men kvinner er i større grad enn menn ofre for den mest alvorlige volden.

I familier hvor mor utsettes for vold, øker også risikoen for vold mot barna (Øverlien 2012). De fysiske og psykiske skadevirkningene for barn som er direkte utsatt for vold fra sine foreldre er velkjente, men vold i nære relasjoner omfatter også barn som er vitne til vold.

Barn som lever i familier med vold mellom foreldrene er et relativt nytt fagfokus (Øverlien 2012). Volden mellom voksne rammer barna brutalt.

Nyere forskning viser at barn som er vitne til vold kan bli skadet. Barn i utvikling er mer sårbare enn voksne. Belastninger i forhold til foreldrene, eller mellom foreldrene, ser ut å kunne være særlig skadelig. Det kan også se ut som at både barnas subjektive opplevelse og skadene de kan påføres av å leve i familier med vold, lett kan bli oversett. Ofte kan det være slik at foreldrenes opplevelse, behov og problem kommer i fokus (Heltne og Steinsvåg red. 2012).

Skadevirkningene av å leve i en familie der det forekommer vold mellom voksne tilsvarer det å bli direkte utsatt for vold (Meld. St. 15 (2012-2013))

Som vitne til vold kan barn oppleve meget sterke sanseinntrykk. De kan se eller høre at en av foreldrene blir slått. Det kan være rop om hjelp, skrik, inventar som blir kastet og møbler som blir knust (Meld. St. 15 (2012-2013)). Det vil også kunne oppstå sterk redsel og angst for at en av foreldrene blir skadet eller drept, eller at de selv eller søsken kan bli det.

Den ene artikkelforfatteren har erfaring fra både kommunalt og statlig barnevern og psykisk helsearbeid for barn >>

«Krenkelsen kommer fra en person som egentlig skulle vist kjærlighet og omsorg.»

«Når barna hører indirekte eller direkte trusler fra far om å drepe mor, vil det for mange oppleves som en reell trussel.»

og unge, og den andre fra rus- og spesialpsykiatrisk klinikk. Gjennom egen yrkeserfaring har vi derfor på ulike måter jobbet med barn som har vært vitne til vold.

Når fagfolk forteller om sine erfaringer, kan det være et bidrag til faglig innsikt. På den måten kan erfaringen være et utgangspunkt for kunnskapsutvikling (Lindseth & Norberg 2004).

For å få innsikt i fagfolk sin erfaring, har vi intervjuet en fagperson som gjennom sitt arbeid har møtt mange barn som har vært utsatt for direkte vold, men som også har jobbet med barn som har vært vitne til grov og alvorlig vold mellom foreldrene. Vi har spurt om erfaringer med å møte disse barna. I tillegg til intervjuet vil vi knytte teori og egne erfaringer til temaet. Personopplysninger er blitt behandlet på en slik måte at de ikke er melde- eller konsesjonspliktig etter personopplysningsloven §§ 31 og 32 (2000).

ANGST, UTRYGGHET OG STRESS

Barn som lever i familier med vold lever gjennomgående med redsel, angst og utrygghet. Ikke bare under selve voldsepisoden, men også mellom voldsepisodene. De vil kunne få en oppvekst hvor de lever i en tilstand av fareberedskap, fordi sjansen for vold alltid er til stede i samspillet i familien.

Fiendtlighet, degradering, undertrykking og dominans vil ofte være en del av voldsutøverens repertoar. Deretter følger taushet, benekting og tilsløring av det som skjer (Isdal 2002). Barna kan utvikle overlevelsesstrategier som over tid kan utgjøre en fare for destruktiv atferd og alvorlige psykiske vansker (Heltne og Steinsvåg red. 2012).

Barns oppmerksomhet vil ofte være rettet mot tegn på at en konflikt er i startfasen, og mot foreldrenes følelser og reaksjoner. De vil være sensitive for endringer av stemningen i hjemmet, da endringer potensielt kan føre til en ny voldsepisode. For mange barn er uforutsigbarheten i volden blitt en slags hverdag. De blir slitne av aldri å vite hva som skjer i hjemmet – skjer det noe i kveld, i natt eller i morgen?

I våre samtaler med barn har de beskrevet sin opplevelse av angst og utrygghet som en konstant trykkende stemning hjemme, hvor de aldri følte de kunne slippe av. Årsaken var uvissheten om når far kunne få et nytt raserianfall og utøve vold mot mor.

Barna fortalte at de prøvde å være stille og ikke gjøre noe som kunne irritere faren.

Begrepet *latent vold* betyr å leve i konstant frykt for nye voldsepisoder (Isdal 2012). Dette betyr at risikoen for ny vold vil kunne styre familiemedlemmene i alt de foretar seg, og at familiemedlemmenes handlinger blir en strategisk handling for å unngå ny vold. Dermed lever barn som er vitne til vold ofte med et sterkt innslag av latent vold.

Mange barn som lever med vold mellom foreldrene over lang tid har utviklet en sterk sårbarhet og utrygghet.

Når barna hører indirekte eller direkte trusler fra far om å drepe mor, vil det for mange oppleves som en reell trussel (Aschjem, Tobiassen Sanna og

Steinsvåg 2012). Trusler om drap kan føre til økt redsel for at mor blir drept neste gang. Angsten for at foreldre dør eller kommer i fengsel kan være overveldende. Barna kan være svært urolige, bekymre seg mye for mor og søsken, og de kan få et stort behov for å beskytte mor.

Vår erfaring med barn som har vært vitne til vold, er at de blir engstelige og stresset når foreldrene begynner å krangle. Grunnen er at de ikke vet om en ny voldsepisode kan utløses. Dette innebærer slik vi ser det at mange barn lever med et kontinuerlig stress, siden de ikke vet hva utfallet av en krangel kan bli.

Kvello (2010) hevder at barn som er vitne til vold tappes for energi på grunn av det vedvarende stresset i familien. Dersom det har gått noe tid siden forrige voldsepisode, vil sannsynligheten øke for at en ny episode vil inntreffe.

Følelser som skam, skyld og angst er karakteristisk for barna, og dette er følelser som kan bidra til økte sosiale og psykologiske problemer for dem. (Herrebrøden 2006). Barn har fortalt oss at de ikke føler seg som andre barn som leker og er glade, men at de ofte er redde og bekymrede.

ENSOMHET, TAUSHET OG HEMMELIGHETER

For mange barn står volden i sentrum av deres liv, og volden er som oftest skjult for omverdenen. Barn vi har møtt har fortalt om ensomhet. De verken kan eller tør snakke med noen om volden. Herrebrøden (2006) sier at noen barn er redde for å fortelle om volden, fordi de ikke vet hvilke konsekvenser det kan få om volden blir kjent. Enkelte barn kan også føle seg delaktige eller ansvarlige for det som skjer i familien, og de kan utvikle skyldfølelse på grunn av det. Det kan forsterke behovet for hemmeligholdelse og fortieelse.

Noen barn har liten kontakt med besteforeldre og annen familie. De kan hindres eller begrenses i kontakt, fordi en eller begge foreldre er redd for at øvrig familie skal forstå hva som skjer hjemme hos dem.

Barn kan være svært flinke til å skjule volden og til å beskytte sine foreldre. Slik kan de bli dyktige til å holde på familiehemmelighetene. Dette innebærer også at mange barn verken kan eller tør ta med seg jevnaldrende hjem etter skoletid, fordi de ikke vet hva som møter dem hjemme. De blir ensomme.

Det å skulle bære på slike hemmeligheter og vonde opplevelser kan være slitsomt, ensomt og skadelig. Informantens egne erfaringer bekrefter dette. Hvis barn ikke får satt ord på det som har skjedd og ikke får satt det inn i en sammenheng, kan dette forstyrre barna i form av dårlig konsentrasjon på skolen og mareritt om natten.

Aschjem, Tobiassen Sanna og Steinsvåg (2012) mener at tausheten som omgir familier hvor det utøves vold, som oftest omfatter alle familiemedlemmene. Det kan beskrives som et «hemmelighetsnettverk».

Noen barn forteller at ingen hjemme snakker om volden som foregår. Verken foreldre eller søsken nevner volden med et ord, alle later som om ingenting har skjedd. Dette skjer selv om mor har synlige blåflekker eller andre skader, og møbler har blitt ødelagt. Barna beskriver at de opplever tausheten om dette som en uskreven lov mellom familiemedlemmene. De frykter at hvis tausheten blir brutt kan volden bryte ut igjen.

LOJALITET OVERFOR FORELDRENE

Barn er svært lojale overfor sine foreldre. Det gjelder også for barn som er vitne til foreldres vold.

Bunkholdt og Sandbæk (2009) hevder at for barn i den såkalte mellomalderen (fra ca. seks år til tenårene) er lojaliteten betingelsesløs. Dette betyr at barn vil opprettholde et overveiende positivt bilde av sine foreldre. Barna ønsker å gi foreldrene kjærlighet og å forsvare dem uansett hvilken omsorg barna selv får. Ofte forteller ikke barn om volden i hjemmet før foreldrene gir dem lov til det.

Barn knytter seg til sine omsorgspersoner uansett hvil-

>>

«Barn kan være svært flinke til å skjule volden og til å beskytte sine foreldre.»

«Mye energi blir brukt på å observere forholdene hjemme for å kunne forutsi om en mulig voldsepisode er på gang.»

ken omsorg de får. Torsteinson (2012) skriver at foreldrenes mulighet til å fremme god kvalitet i tilknytningen kan påvirkes av vold i familien. Årsaken kan være at en forelder kan virke skremmende, skremt eller på annen måte være utilgjengelig for barnet på grunn av volden.

Noen barn opplever det som vanskelig å skulle ta stilling til hvem de skal holde med i konfliktene mellom foreldrene. Far kan si det er mors skyld at han slår henne, mens mor kan skyld på far. Dette oppleves smertefullt for barna. Barn vi har snakket med har gitt uttrykk for at de er glade i far selv om han slår mor, men samtidig er de redde for ham. De opplever at far også kan være snill og omsorgsfull, og at i perioder kan hele familien ha det fint sammen. Informanten vår sa det på denne måten:

«Dette er også et dilemma for disse barna. De synes synd på pappa, er redd for ikke å treffe han, og samtidig så er det denne dobbeltheten, det at de føler angst

med å møte han eller ubehag (...) de beskriver hodepine, kvalme og slike ting når de tenker på at de skal møte ham».

Noen av barna vi har møtt har vært tydelige på hvem de mener har skylden for volden i hjemmet. De kan anklage far for volden han påfører mor, og forsvarer derfor mor. Noen utvikler et voldsomt sinne overfor far, fordi han påfører familien så mye smerte. Litt større barn kan også utvikle et sinne overfor mor fordi hun ikke flytter fra far, men lar dem bli utsatt for redsel og utrygghet i hjemmet. På denne måte kan barna føle seg sviktet av begge foreldrene.

Barn føler ofte at de må passe på henne, trøste og ta vare på mor etter en voldsepisode. De blir bærere av et voksent omsorgsansvar. Knutsen (2011) hevder at barnet blir en omsorgsperson overfor mor. Barn som blir trukket inn i en voksenverden de ikke er sosialt, kognitivt eller emosjonelt modne for, kan hemmes i sin sosiale utvikling, og de kan få svake skolefaglige prestasjoner (Kvelling 2010).

MAKTESLØSHET OG BEHOV FOR KONTROLL

Følelsen av maktesløshet vil for mange barn være stor. Aschjem, Tobiassen Sanna og Steinsvåg (2012) sier dette om barnas maktesløshet: «Barn som er vitne til og/eller selv er utsatt for vold, bærer med seg en tung kunnskap om maktesløshet. Gjennom sterke inntrykk påvirkes sansene og de lagres i kroppen» (2012:37).

I de fleste tilfeller vil barn ikke kunne avverge volden i hjemmet, og de vil føle skyld fordi de ikke grep inn under voldsepisoden. På denne måten vil de kunne oppleve maktesløsheten med dobbel styrke, angsten og sjokket over voldsepisoden på den ene siden, og skyldfølelsen over ikke å kunne gripe inn på den andre.

Som en motpol til følelsen av avmakt er barns behov for kontroll. De har behov for å vite hva som skjer. Kontrollbehovet kan ses i lys av det følelsesmessige kaoset barna lever i. Ved å føle en viss grad av ytre kontroll kan barna oppleve mer oversikt og litt mindre kaos. Barn vi har møtt har fortalt at når de skjønner at det bygger seg opp til bråk hjemme, velger de heller å være hjemme for å få vite hva som skjer, enn for eksempel å dra i en bursdagsfeiring eller en annen planlagt aktivitet utenfor hjemmet.

Mye energi blir brukt på å observere forholdene hjemme for å kunne forutsi om en mulig voldsepisode er på gang. Informanten sier følgende om barns behov for kontroll: «... de ligger våkne på kveldene fordi at de venter på bråk. De kan ligge og lese tegneserier for å holde seg våkne. De vil ikke sovne, de vil høre hva som skjer...»

Noen ganger griper barn inn i en voldsepisode. Informanten fortalte: «... det er noe med den maktesløsheten de føler. Noen ganger griper de inn. Det kan noen ganger være farlig, men samtidig føler de at de gjør noe, at de mestrer ting».

For å få en følelse av kontroll vil barn som bare hører volden bruke mye krefter og energi på å få vite hva som skjedde. Flere har fortalt at de opplevde det som vanskeligere å høre lyder under voldsepisoden, fordi de ikke visste hva far gjorde mot mor, enn det var å se det som skjedde. Dette er også informantens erfaring, som sier at barna opplever det som svært skremmende å ikke se hva som skjer, og de bruker mye tid etter voldsepisoden på å få klarhet i hva som har skjedd.

Informanten forteller også om barns strategier for å få oversikt og klarhet. De kan sette seg på et sted hvor de har full utsikt til voldsepisoden, men sitter likevel ute av syne for foreldrene. Dette gjør de for å få en følelse av kontroll i en kaotisk situasjon.

SKADEVIRKNING OG KUNNSKAP

I 2012 fikk vi en handlingsplan mot vold i nære relasjoner (Justis- og politidepartementet). 8. mars 2013 ble stortingsmelding om forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner godkjent i statsråd (Meld. St. 15 (2012-2013)).

Å være eksponert for vold er en negativ helsefaktor for barn. De befinner seg i en uholdbar omsorgssituasjon som innebærer en stor risiko for at de blir utrygge og får redusert helse og livskvalitet også i voksen alder.

Et stort anerkjent forskningsarbeid (The Adverse Childhood Experiences Study) viser til at mennesker som opplever belastninger i barndommen har større risiko for å utvikle sosiale, følelsesmessige og kognitive vansker som senere i livet kan bidra til risikoatferd, og står i fare for utvikling av en rekke ulike fysiske og psykiske helseproblemer (Felitti et al., 1998). Det er derfor avgjørende at fagpersoner som møter barna har handlingskompetanse til tidlig avdekking. Vi håper artikkelen kan være et lite bidrag til økt kunnskap og forståelse hos dem som møter disse barna. ■

LITTERATUR

Aschjem, Ø., Tobiassen Sanna, W. og Steinsvåg, P. Ø. (2012) *En familie, mange virkeligheter*. (I Heltne og Steinsvåg). Universitetsforlaget.

Bunkholdt, V. og Sandbæk, M. (2009). *Praktisk barnevernarbeid*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P og Marks, J. S. (1998). *The Adverse Childhood Experiences Study. Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults*. Hentet 22.04.2013 fra: http://acestudy.org/yahoo_site_admin/assets/docs/RelationshipofACEs.12891741.pdf.

Herrebrøden, M. K. (2006). *Familievold*

– konsekvenser for barn. Masteroppgave. Universitetet i Oslo.

Heltne, U. og Steinsvåg, P. Ø. (2012). *Barn som lever med vold i familien*. Universitetsforlaget.

Isdal, P. (2012). *Meningen med volden*. Kommuneforlaget AS.

Isdal, P. *Vold mot mor er vold mot barna*. Artikkel i årsrapport Voksne for barn 2002.

Justis- og beredskapsdepartementet. (2012-2013). *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner*. St. Meld. nr 15. Justis- og beredskapsdepartementet. (2012). *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner*.

Knutsen, V. (2011). *Vold mot barn i nære relasjoner*. Masteroppgave. Universitetet

i Tromsø.

Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko – skadelige omsorgssituasjoner*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Lindseth, A. og Nordberg, A: A phenomenological hermeneutical method for researching. *Nordic College of Sciences*, 145-153. 2004.

Personopplysningsloven: Lov om behandling av personopplysninger. Lovdata. 2000.

Torsteinson, S. (2012) *Små barn utsatt for familievold. Fokus på diagnoser, psykiologi og tilknytningspsykologi*. (I Heltne og Steinsvåg). Universitetsforlaget.

Øverlien, C. (2012). *Vold i hjemmet – barns strategier*. Universitetsforlaget.